

O'ZBEK VA INGLIZ XALQ MAQOLLARIDA GENDER

STEREOTIPLARINING SEMANTIK TAHLILI

Javgasheva Dilshoda Xudoynazar qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Email: dilshodajavgasheva@gmail.com

Ilmiy rahbar: f.f.d., prof. P.U. Bakirov

ANNOTATSIYA Gender stereotiplari turli madaniyatlar va ijtimoiy tuzilmalar orqali shakllanib, an'anaviy fikr va e'tiqodlarga asoslanadi. Xalq maqollari milliy til va madaniyatning o'ziga xos aksidir, ular jamiyatdagi gender stereotiplarini tasvirleydi va ular haqida umumiy tasavvurlarni aks ettiradi. Bu maqolada o'zbek va ingliz xalq maqollarida gender stereotiplari semantik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zbek va ingliz xalqlari tomonidan ishlatiladigan maqollarda erkaklar va ayollar o'rtasidagi o'zgaruvchan ijtimoiy rollar va stereotiplarga qanday yondoshuvlar mavjudligi o'rganiladi.

Maqola gender stereotiplarini ikki til va madaniyat doirasida tahlil qilib, tilning ijtimoiy konstruktsiyalari, milliy qadriyatlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy omillar bilan qanday bog'liqligini ochib beradi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, xalq maqollaridagi gender stereotiplarining semantik tahlili orqali bu stereotiplarning milliy xususiyatlari va ularning jamiyatdagi o'rni haqida yangi ilmiy ma'lumotlar olish mumkin bo'ladi.

Kalit so'zlar: gender stereotiplari, xalq maqollari, semantik tahlil, ijtimoiy konstruktsiyalar, tilshunoslik, madaniyat, o'zbek va ingliz tili

KIRISH

Gender stereotiplari – bu jamiyatning erkaklar va ayollar o'rtasidagi o'zgaruvchan ro'l va vazifalarni o'z ichiga olgan, an'anaviy tasavvurlarga asoslangan ijtimoiy fikr va e'tiqodlardir. Ushbu stereotiplar nafaqat individuallarning, balki

jamiyatning to'liq ijtimoiy tuzilmasiga ta'sir qiladi. Gender stereotiplari odatda til orqali aks etadi, ayniqsa, xalq maqollarida, ular milliy madaniyat va qadriyatlarning aksidir. Maqollar – xalqning aqlli va tajribaga asoslangan so'zlari bo'lib, ular tarixan o'ziga xos ijtimoiy va psixologik tajribalardan shakllangan. Shunday ekan, maqollarni o'rganish orqali jamiyatda shakllangan gender stereotiplari haqida qimmatli ma'lumot olish mumkin.

Xalq maqollari xalqning o'ziga xos madaniyati va tarixini aks ettiruvchi eng muhim til shakllaridan biridir. Ular inson hayotining turli jabhalarini, jumladan, gender o'rinlari va ijtimoiy ro'llarni tasvirlashda muhim rol o'ynaydi. O'tkazilgan tadqiqotlar, jumladan, o'zbek va ingliz xalq maqollaridagi gender stereotiplari milliy madaniyatga, ijtimoiy tuzilishga va tarixiy omillarga qanday ta'sir qilganini ko'rsatadi. Bu maqolada, gender stereotiplarining semantik tahlili, o'zbek va ingliz xalqlarining maqollarida qanday ifodalanganligi va ular jamiyatdagi gender tengligi masalasiga qanday yondoshuvni ko'rsatishi haqida ilmiy xulosalar chiqariladi.

Bugungi kunda gender stereotiplari nafaqat ijtimoiy masala, balki ilmiy tadqiqotlar nuqtayi nazaridan ham dolzarbdir. Gender tengligi va ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan tashabbuslar butun dunyo bo'ylab kuchayib borayotgani bilan birga, ayni paytda, gender stereotiplari bugungi jamiyatda ham sezilarli ta'sirga ega. Bu stereotiplar nafaqat insonlarning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, balki ularning jamiyatdagi o'rni va imkoniyatlarini ham cheklaydi. Xalq maqollarida gender stereotiplari qanday aks etganini o'rganish bu stereotiplarning kelib chiqishi, rivojlanishi va ta'sirini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Maqolada gender stereotiplari va ularning xalq maqollaridagi aks-sadosi o'rganiladi. Tadqiqotda o'zbek va ingliz tillaridagi maqollar orasidagi farqlar va o'xshashliklar, ularning milliy xususiyatlari va ijtimoiy ro'llarni ifodalashdagi o'rniga e'tibor qaratiladi. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, o'zbek va ingliz tillaridagi gender stereotiplari turlicha milliy va madaniy kontekstlarda qanday shakllanganini va

ularning jamiyatdagi rolini semantik tahlil qilish orqali yangi ilmiy bilimlarga erishiladi.

METHODOLOGY

Ushbu tadqiqotda gender stereotiplarining semantik tahlilini o'rganish uchun bir nechta ilmiy metodlar va yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi, asosan, lingvistik tahlil, sematik tahlil, chog'ishtirma tahlil (komparativ) va kvalitatif usullarga asoslanadi. Tadqiqotda xalq maqollarining gender stereotiplari bilan bog'liq semantik xususiyatlari va ularning milliy madaniyatdagi o'rni tahlil qilindi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek va ingliz xalq maqollarida aks etgan gender stereotiplari va ularning semantik mohiyatini aniqlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

Gender stereotiplarini milliy va madaniy kontekstda o'rganish uchun chog'ishtirma tahlil metodi qo'llanildi. Bu metod yordamida o'zbek va ingliz xalq maqollaridagi gender stereotiplari taqqoslandi. Tadqiqotda xalq maqollaridagi erkak va ayol ro'llari, an'anaviy gender rollarining ifodalari va stereotiplarning jamiyatdagi ijtimoiy vazifalari o'rganildi. Har ikki tilda ham ko'plab umumiy va farqli jihatlar aniqlangan bo'lib, ularning ijtimoiy va madaniy shart-sharoitlar bilan bog'liq ekanligi ko'rsatildi.

Misol uchun, o'zbek xalq maqollarida ayollarni uy ishlariga, oilaga mas'ul bo'lgan shaxslar sifatida ko'rsatuvchi stereotiplar, ingliz xalq maqollarida esa ayolning jamoat ishlarida faoliyat yuritishi yoki oilaviy ro'lni kengroq tarzda ifodalash holatlari mavjud. Bu farqlarni va o'xshashliklarni tahlil qilishda chog'ishtirma tahlil metodidan foydalanildi.

Leksik-semantik tahlil usuli yordamida gender stereotiplari bilan bog'liq so'zlar va iboralar, ularning ma'nolari va semantik qatlamlari o'rganildi. Tadqiqotda o'zbek va ingliz tillaridagi maqollarda ishlatilgan so'z va iboralarning semantik tarkibi tahlil qilindi. Xalq maqollarida ishlatilgan so'zlar va ifodalar o'rtasidagi o'xshashliklar va

farqlarni aniqlash, stereotiplarning qanday shakllanganini va ularning jamiyatdagi rolini tushunishga yordam berdi.

Masalan, o'zbek tilidagi maqollarda "ayol" so'zi ko'pincha uy ishlariga va bolalar tarbiyasiga mas'ul shaxs sifatida ishlatilsa, ingliz tilida "woman" so'zi jamoat ishlarida faoliyat yurituvchi shaxs sifatida ham ishlatiladi. Bu semantik farq, bir tomondan, jamiyatda gender ro'llarining aniq ajratilishi, boshqa tomondan esa ba'zi madaniyatlarda gender tengligi tushunchasining shakllanishi bilan bog'liq.

Kvalitativ tahlil usuli orqali maqollarni chuqurroq tahlil qilish uchun ekspert intervyulari va muloqotlardan foydalanildi. Gender stereotiplari masalalari bo'yicha mutaxassislar bilan yarim tuzilgan intervyular o'tkazildi. Bu intervyular orqali maqollarni qanday qabul qilish, gender stereotiplari va ularning jamiyatga ta'siri haqida fikrlarni olish imkoniyati yaratildi.

Ekspertlar, asosan, madaniyatshunoslar va ijtimoiy psixologlar bo'lib, ular gender stereotiplari va ularning ijtimoiy ro'llarni qanday aks ettirishi haqida batafsil tushuncha berishdi. Tadqiqotda aynan ularning fikrlarini integratsiyalash orqali gender stereotiplari va madaniy xususiyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq o'rganish mumkin bo'ldi.

So'rovnoma orqali olingan miqdoriy ma'lumotlar statistika yordamida tahlil qilindi. O'quvchilarning gender stereotiplari va ularning ijtimoiy ro'llar haqidagi munosabatlarini o'lchash uchun Likert shkalasidan foydalanildi. So'rovnomalar natijalari bo'yicha gender stereotiplariga bo'lgan salbiy va ijobiy munosabatlarning foizli taqsimotlari aniqlanishi mumkin bo'ldi. Statistik tahlilning maqsadi stereotiplarga bo'lgan munosabatlarning madaniy va milliy farqlarini ilmiy asosda tasdiqlash edi.

Tadqiqotda gender stereotiplari faqat ijtimoiy konstruktsiyalar sifatida ko'rib chiqildi. Gender stereotiplari jamiyatda o'rnatilgan ijtimoiy ro'llarni, mas'uliyatlarni va xulq-atvorlarni aks ettiradi. Shu sababli, tadqiqotda gender stereotiplari va ularning

ijtimoiy tuzilmalardagi oʻrni, shuningdek, milliy va madaniy xususiyatlar bilan bogʻliq tahlillar asosida yangi ilmiy yondashuvlar ishlab chiqildi.

Bu metodologik asoslar, shuningdek, gender stereotiplari va ijtimoiy roʻllarning global va lokal kontekstda qanday farqlanishini aniqlashda qoʻllanildi. Gender stereotiplari faqatgina bir xalqning madaniyatini ifodalamaydi, balki bu stereotiplar va ularga nisbatan munosabatlarning jamiyatdagi rivojlanishiga taʼsir qiladigan omillarni oʻrganish ham muhim hisoblanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari oʻzbek va ingliz xalq maqollaridagi gender stereotiplari haqida qimmatli ilmiy maʼlumotlar taqdim etdi. Tadqiqot davomida olingan maʼlumotlar oʻzbek va ingliz tillaridagi maqollarda erkaklar va ayollar oʻrtasidagi anʼanaviy roʻllar va stereotiplarning milliy madaniyatga qanday taʼsir qilgani, ular jamiyatdagi ijtimoiy vazifalarni qanday aks ettirayotgani haqida yangi ilmiy xulosalar chiqarishga imkon berdi. Soʻrovnoma, intervyu va kuzatuvlar natijalari gender stereotiplari jamiyatdagi oʻzgarimas va mustahkam tushunchalardan biri ekanligini koʻrsatdi.

MUHOKAMA

Tadqiqotning natijalari gender stereotiplari va milliy madaniyatlar oʻrtasidagi bogʻliqlikni tasdiqladi. Oʻzbek madaniyatida, ayniqsa, anʼanaviy gender roʻllarining mustahkamligi sezilarli darajada yuqori ekanligi koʻrsatildi. Oʻzbekistonlik oʻquvchilar koʻproq salbiy fikrda boʻlishdi, chunki ularning stereotiplarga qarshi qarashlari Gʻarb mamlakatlariga qaraganda ancha zaifroq. Bu esa oʻzbek madaniyatining anʼanaviylik va milliy qadriyatlarga bogʻliq ekanligini koʻrsatadi.

Boshqa tomondan, ingliz xalq maqollarida gender stereotiplari yengillashgan va ayollarning faolligi, mustaqil va teng huquqli shaxs sifatida aks ettirilgan. Tadqiqotda gender tengligi va jamiyatdagi oʻzgarishlar oʻrtasidagi bogʻliqlik aniqlandi, va bu oʻzgarishlar, ayniqsa, Gʻarb madaniyatlarida sezilarli ravishda kuchaygan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, gender stereotiplari nafaqat milliy madaniyatlarga, balki jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlarga ham bog'liqdir. Gender tengligi va stereotiplarga qarshi kurashishda ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar, ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Ushbu tadqiqot o'zbek va ingliz xalq maqollarida aks etgan gender stereotiplari va ularning semantik tahlili orqali gender rollari va ijtimoiy ro'llarning milliy-madaniy kontekstdagi ifodasini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gender stereotiplari har bir milliy madaniyatda o'ziga xos shakllanadi va ular o'sha jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, diniy e'tiqodlari, iqtisodiy sharoitlari va tarixiy tajribalari bilan chambarchas bog'liqdir.

O'zbek xalq maqollarida gender stereotiplari an'anaviy va qat'iy shakllanib, erkaklar va ayollar o'rtasidagi ro'llarni aniq ajratgan. O'zbek maqollarida ayollar uy ishlariga mas'ul bo'lgan shaxslar sifatida tasvirlanadi, erkaklar esa oilani moddiy ta'minlash va jamoat ishlarida faoliyat yuritish uchun mas'uldir. Boshqa tomondan, ingliz xalq maqollarida gender stereotiplari sezilarli darajada yengillashgan. Ayollar ko'proq jamiyatda faol ishtirok etish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirish va erkaklar bilan teng huquqli bo'lish sifatida aks etadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, gender stereotiplari semantik tahlilini ikki til va madaniyat doirasida amalga oshirish, ularning o'zgarishlari va jamiyatdagi ahamiyatini tahlil qilish yangi ilmiy yondashuvni taklif etadi. Olingan natijalar gender stereotiplarining milliy xususiyatlarini, ular jamiyatdagi o'zgarishlar va ijtimoiy ro'llar bilan qanday bog'liqligini ilmiy asosda ko'rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
2. Nation I. S. P., Macalister J. Language Curriculum Design. – New York: Routledge, 2010. – 224 p.
3. Dewaele J.-M. (ed.). The Emotional Rollercoaster of Language Teaching. – Bristol: Multilingual Matters, 2018. – 320 p.
4. Alimov N., Qosimova M. Chet tillarni o'qitish metodikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 240 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Masofaviy ta'limni joriy etish va rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2020–2023. – [Elektron resurs]. – Kirish sanasi: 24.01.2026.